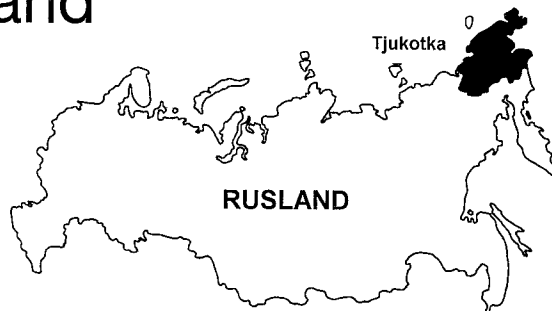

Eskimoisk kultur tur/retur i et hjørne af Rusland

Af Bent Nielsen

Den eskimoiske befolkning i det nordøstlige Sibirien er for anden gang på 75 år blevet kastebold for europæiske politiske strømninger. I 1930'erne ændrede socialistiske teori og praksis totalt eskimoernes hverdag. Og i 1990'erne blev 60 års socialisme afløst af et ideologisk tomrum og en akut økonomisk nedtur. Tilbage står sibiriske eskimoer¹ med en opsplittet kultur, manglende forsyninger og med mindretalsstatus i 'eget land'.

Mange unge idealistiske sovjetpionerer rejste i årene efter Oktoberrevolutionen i 1917² ud til det store russiske riges mange befolkningsgrupper for at iværksætte Marx's og Lenins socialistiske ideer. Endnu før afsluttet eksamen begyndte den 21-årige lærerstuderende Georgij A. Menovsjtjikov i 1932 sit arbejde blandt eskimoerne i rigets fjerreste afkrog, Tjukotka. Menovsjtjikov var engageret i sit arbejde og blev den første, der detaljeret beskrev sibiriske eskimoers sprog med ordbøger, grammatiker og lærebøger.

Men hvad sagde nu eskimoerne på de små bosteder ved Bering Strædet til den europæiske civilisation og den velmente

Tjukotkas Autonome Provins indtegnet på et Ruslands-kort. Tjukotka dækker ca. 750.000 km² og har et befolkningstal på ca. 75.000, heraf udgør eskimoerne kun ca. 1600 eller omkring 2%.

socialisme? Ja, selvom dette møde og følgerne heraf er foregået for mindre end 80 år siden, er kilderne meget sparsomme. Den eneste kilde, der har givet systematiske beskrivelser er sovjetpionererne selv, først og fremmest Menovsjtjikov, som bl.a. fortæller om sovjetperiodens første år:

»Der begyndte nu en hård kamp for at bedre forholdene og tilvejebringe en mere retfærdig fordeling af byttet mellem fangerne. Man måtte oven i købet kæmpe mod gammel overtro. (...) For de forhen undertrykte og retsløse polarfolk var økonomisk og kulturel udvikling nu både blevet en ret og en reel mulighed« (Menovsjtjikov, 1980).

I 1998 var Bent Nielsen (cand.mag. i eskimologi) leder af ekspeditionen YUPIK '98, som foretog studier af eskimoernes forhold på Tjukotka. Sammen med en ny ekspeditionsgruppe, *Connexion 2001*, er BN pt. i gang med forberedelserne til endnu en tremåneders periode på Tjukotka sommeren 2001.

Menovsjtikovs beretninger efterlader ingen tvivl om hvilket system, han foretrak. Den gamle eskimoiske kultur, som han i øvrigt i andre sammenhænge har givet en glimrende beskrivelse af, opfattedes af ham som fastbundet i uretfærdighed, retsløshed og overtro. Og med det udgangspunkt er det forståeligt, at Menovsjtikov og hele sovjetsystemet målbevidst gik i gang med at omforme den eskimoiske kultur og bekæmpe de kulturelle elementer, der vurderedes at stå i modstrid med et socialistisk ideal-samfund. Sovjetstyret investerede store midler i forsøget på at integrere eskimoer og andre oprindelige folk; men de etnografiske beskrivelser fra sovjettiden fortier stort set de grovere midler, sovjetmagten til tider også brugte for at oprette »det ideale samfund«. Hele bopladser blev lukket og befolkningen tvangsflyttet, sjamaner blev forfulgt, en del eskimoer og mange tjuktere måtte med magt tvinges til at underordne sig kollektiviseringen, og i takt med denne udvikling steg misbruget af alkohol støt. Sibiriske eskimoer har altså ikke taget imod den europæisk civilisation og socialismen med udelt begejstring. Men af hensyn til censuren kunne forskerne ikke risikere at nævne negative forhold, og for eskimoerne selv har der ikke eksisteret kanaler, hvor utilfredsheden kunne komme til orde.

Kollektivisering og industrialisering, 1923-1991

Den sovjetiske strategi overfor eskimoer og andre oprindelige folk bestod i en trinvis omstilling fra de traditionelle samfundsstrukturer til et socialistisk in-

dustriarbejdersamfund. Fra 1927 oprettede sovjetstyret landsbysovjetter på de eskimoiske bopladser og gennemtvang en efter deres skøn mere ligelig fordeling af fangsten. Siden midten af det nit-tende århundrede havde eskimoiske båd-kaptajner vundet betydelig rigdom som følge af en omfattende handel med amerikanske hvalfangere og handels-mænd. Båd-kaptajnerne blev en slags forbindelsesled til de tjuktiske renavlere inde i landet; men de enkelte fangere, som blot var en del af bådmandskabet, fik kun et begrænset udbytte af denne handel. I 1930'erne omlagde sovjetstyret al fangst til at blive organiseret i kolkhozer³ og i slutningen af 1950'erne blev der på regeringens dekret foretaget endnu en omstilling, så alle de små kolkhozer blev moderniseret, sammenlagt og omdannet til sovkhøzer⁴. Sovjet Unionen ønskede større produktion, bedre økonomi og ikke mindst, at Sibiriens oprindelige folk skulle omstilles til at være sovjetiske, socialistiske industriarbejdere. En sovjetisk etnograf udtrykte det sådan om de nye sovkhøzer på Tjukotka:

»Sovkhøzer eller statsbrug adskiller sig fra kolkhozer derved, at de ansatte er arbejdere, der får udbetalt regulære lønninger. Statsbrugene er organiseret som tilsvarende statsbrug inden for industrien i det øvrige Sovjetunionen.« (Gurvitsj, 1979).

Eskimoiske fangere på Tjukotka har altså i de seneste 50 år været ansatte industriarbejdere, som hverken ejede både, våben eller redskaber, men om morgenen mødte på arbejde og fik udleveret benzin og ammunition, hvorefter de tog ud på havet i kolkhozens båd og

Eskimoiske fangere gør redskaber og våben klar til hvalrosfangst. Foto: BN.

vendte hjem til fyraften, hvor al fangsten blev afleveret. Til gengæld fik de så udbetalt en månedlig hyre, og der var altid rimelige forsyninger af mad, tobak, el, vand osv. Siden 1960'erne fik de eskimoiske fangere forbud mod at jage og nedlægge hvaler fra egne både; i stedet indsatte sovjetstyret først skonnerter og i 1969 hvalfangerskibet »Zvezdnyj«, som overtog al hvalfangst og leverede et passende antal hvaler til de enkelte bygder.

Den her i korthed skitserede industrialisering af den traditionelle fangst på større havdyr (hvalros, gråhval og grønlandshval) er samtidig et konkret eksempel på hvorledes Sovjet Unionen løsrev fangsten fra dens tidligere sociale og kulturelle sammenhæng og gjorde den til et *erhverv*. Gevinsten, set fra sov-

jetmagts side, var at denne omstrukturering ville nedbryde eskimoernes etniske tilhørsforhold og i stedet bibringe fangerbefolkningen en ny identitet som sovjet-tro industriarbejdere.

Ideologisk og økonomisk tomrum efter 1991

Sibiriske eskimoer blev ligesom andre oprindelige folk i Rusland kastet ud i et ideologisk og økonomisk tomrum efter Sovjet Unionens sammenbrud i 1991. Tomrummet blev ikke begyndelsen til et nyt stabilt system i Rusland; snarere må det tyvende århundredes sidste tiår i Rusland betegnes som en turbulent periode både hvad angår økonomi og politik. Jeg vil nedenfor se nærmere på, hvilke strategier eskimoerne på Tjukotka har grebet til for at tilpasse sig de nye kaotiske forhold; men lad mig først give et kort overblik over nogle af de vigtigste ændringer, der fulgte i kølvandet på Sovjet Unionens sammenbrud.

For det første ophørte den sovjetiske centralmagts socialistiske visioner. Som en logisk følge heraf smuldrede hele baggrunden for den udvikling alle Sibiriens oprindelige folk i de forløbne seks-syv årtier havde været udsat for. I sovjettiden var man blevet vant til at spørge om, hvilke beslutninger centralmagten ville træffe; men fra 1991 blev der på mange områder slet ikke truffet beslutninger. De ideologiske mål og socialistiske visioner fra sovjettiden blev i vidt omfang erstattet af – ingenting! I stedet for på den ene side at frygte for sovjetmagten og på den anden side passivt stille forventninger til den, måtte eskimoerne nu lære, at staten på den ene side ikke mere var albestemmende, og

at den på den anden side havde fjernet det hidtidige sociale og økonomiske sikkerhedsnet.

For det andet blev der indført markedsøkonomi i hele Rusland. Uden mulighed for gradvis tilpasning eller overgang blev sovkhozer (hvor de fleste oprindelige folk var ansat) omstillet til en slags aktieselskaber. Dette betød ophør af statsunderstøttelse uden egentlige økonomiske fordele til gengæld. En del forsøgte sig med privat overtagelse af egne »andele«; men manglende erfaring resulterede oftest i konkurser. Oprindelige folks deltagelse i det private erhvervsliv på Tjukotka er nu næsten indskrænket til enkelte små forretninger med dagligvarer i byerne. Sovjet Unionens jævnlige tilførsel af nødvendige forsyninger af madvarer, brændsel osv. er ophørt og erstattet af private virksomheder, som kræver hård valuta for alle ydelser. Siden 1991 har Tjukotka (sammen med Rusland som helhed) befundet sig i en til tider voldsom økonomisk tilbagegang. Meget få mennesker på Tjukotka har fået bedre økonomiske vilkår efter Sovjet Unionens sammenbrud; men mange har fået dramatisk forværrede forhold.

For det tredje gav det nyetablerede russiske demokrati mulighed for forsamlings- og ytringsfrihed, som hurtigt gav sig udslag i et stort antal græsrodsbevægelser. Mange af disse bevægelser havde en etnisk baggrund, dvs. tjuktere, eskimoer eller andre oprindelige folk dannede deres egne foreninger, bl.a. »Eskimoernes organisation på Tjukotka«, som i dag er den eneste af disse foreninger på Tjukotka, der endnu eksisterer.

Selvom Lenin på grund af hærværk er blevet hul i ryggen, så har han dog ikke helt mistet fodfæstet i den russiske nation. Monumentet her er fra byen Provideniya på Tjukotka i 1998. Foto: BN.

For det fjerde fik den nye politiske åbenhed stor betydning, fordi det dermed blev muligt at genoptage kontakten med slægtninge og bekendte i Alaska. De nyåbnede grænser har også betydet at eskimoer på Tjukotka nu har fået reel repræsentation i ICC, Inuit Circumpolar Conference.

Når jeg hævder, at eskimoerne på Tjukotka – såvel som andre oprindelige folk i det tidligere Sovjet Unionen – faktisk oplevede et økonomisk og ideologisk tomrum, er årsagen den, at Sovjet Unionens massive indsats på alle tilværelsens områder (bosted, erhverv, teknologi,

økonomi, social organisation, religion, sprog osv.) havde tvunget de oprindelige folk ind i et russisk sproget sovjet-univers uden mulighed for alternativer. Dette altomfattende univers brød sammen som følge af kræfter, der var uden for eskimoernes og andre oprindelige folks indflydelse. Selvom eskimoerne ikke havde ønsket eller indvilliget i »socialismens velsignelser«, så havde de dog levet med dem, under dem og af dem. Socialismens ophør og Sovjet Unionens sammenbrud var således ikke et resultat af mangeårig eskimoisk modstand. Eskimoer eller andre oprindelige folk på Tjukotka havde ikke etableret nogen form for modstandsbevægelse; der var intet politisk eller ideologisk apparat, som stod klart til at tage over efter Sovjet Unionens fald.

I Sovjettiden havde initiativet ligget hos centralmagten; efter Sovjet Unionens sammenbrud var der ikke noget initiativ. Sovjetidentiteten blev afløst – ikke af ny specifik, etnisk identitet, men af en søgen efter nye kulturelle værdier. Dette tomrum, som er karakteristisk for alle Ruslands oprindelige folk efter Sovjet Unionens sammenbrud, er samtidig baggrunden for, at den udvikling, der har fundet sted, og de strategier, sibirske eskimoer og andre oprindelige folk i Rusland har valgt, på afgørende punkter adskiller sig fra den udvikling og de strategier, man kan finde hos oprindelige folk andre steder i verden.

Strategi og overlevelse i et tomrum

Det ideologiske og økonomiske tomrum, som opstod efter Sovjet Unionens sammenbrud blev, som nævnt, grobund

for fremvæksten af en række græsrodsbevægelser på Tjukotka. Blandt sibirske eskimoer var der forventninger til den nye politisk frihed, til de ændrede økonomiske vilkår og ikke mindst til åbning af grænsen til Alaska. I denne situation søgte eskimoernes elite (dvs. enkelte personer med længere uddannelse: Lærere, journalister, økonomer m.fl.) at erstatte tabet af et ideologisk ståsted, nemlig det socialistiske, med en ny form for sammenhæng og mening i tilværelsen, nemlig den traditionelle eskimoiske kultur. De få personer, som havde overskud og overblik til forstå hvilke følger Sovjet Unionens sammenbrud ville få for eskimoerne, valgte meget snart at udfylde det ideologiske tomrum med værdier fra deres fælles eskimoiske kultur. Parallelt med denne erkendelse hos eliten oplevede den eskimoiske fangerbefolkning i bygderne at strømmen af forsyninger, som uophørligt havde flydt i sovjettiden, efter 1991 ophørte med næsten akut virkning. Manglen på madvarer, beklædning og andre fornødenheder tvang de eskimoiske (og tjuktiske) fangere til at genoptage tidligere tiders fangst og fiskeri og til at anvende alle de produkter, som den omgivende natur kunne tilbyde, herunder indsamling af bær, svampe og fugleæg. For bygdebefolkningen kom det reelt til at dreje sig om overlevelse. For et romantiserende vesteuropæisk synspunkt kunne denne udvikling lyde som en tilbagevenden til naturen – leve på egne præmisser uden forurening, uden industriel produktion, uden stress, uden problemer. Men virkeligheden er en anden. Eskimoernes kamp for overlevelse blev hindret af

Sibiriske eskimoer er et langt stykke på vej igen blevet selvforsynende med mad. Her er der delikatesser efter gårsdagens fangst: Rå hvalros nyre og 'mangtak', som dyppes i spæk. Foto: BN.

fangernes opdagelse af, at de havde mistet mange af deres forældres og bedsteforældres færdigheder og viden om vejrforhold, havstrømme, isens bevægelser og dyrenes vaner og reaktioner. Disse forhold blandt fangerbefolkningen har ført til tragiske dødsfald i forbindelse med genoptagelse af hvalfangsten. Samtidig har denne erkendelse fået fangerne til at lede efter forrige generationers viden, og i deres søgen har de vendt sig til den lille elite af personer, som har et større kendskab til den tidligere fælles eskimoiske kultur. Situationen for sibiriske eskimoer her ved årtusindeskiftet er altså, at de udgør en lille etnisk minoritet (ca. 1700 personer), som langt på vej

er forenet i en iver efter at genskabe den traditionelle eskimoiske kultur. Den lille elite ønsker at genskabe et eskimoisk folk, en eskimoisk identitet som erstatning for den tidligere påtvungne sovjetideologi, derfor gør de en reel indsats for at indsamle og formidle viden om eskimoisk kultur. Fangerbefolkningen har et andet mål, nemlig at kunne leve og overleve som fangere, og dertil har de brug for fornyet kendskab til den gamle eskimoiske kulturs viden og færdigheder. Følgen af disse to interesser er, at sibiriske eskimoer er meget opmærksomme på deres etniske baggrund og at traditionelle eskimoiske værdier er i høj kurs.

Kulturel udvikling under skiftende påvirkninger

Hvilken indflydelse har nu de ovenfor beskrevne forhold og ændringer haft på sibiriske eskimoers kultur?

Ligesom ethvert andet samfund er også sibiriske eskimoer og deres kultur blevet påvirket af en række forskellige udefra kommende faktorer. Sådanne påvirkninger er tydeligt afspejlet i eskimoernes kultur op gennem sovjettiden; men også tidligere har eskimoerne på Tjukotka mødt og er blevet påvirket af andre folk. For mere end 500 år siden bevægede rensdyrnomader fra det sydlige og centrale Sibirien sig nordpå og trængte efterhånden eskimoerne længere og længere mod nordøst. Disse rensdyrnomader, tjuktere, som har lagt navn til Ruslands nordøstligste halvø: Tjukotka, slog sig for enkeltes vedkommende ned ved kysten og lærte havdyrfangst; men de fleste forblev i indlandet, hvor der var bedre forhold for rensdyrene. Tjuktere og eskimoer udviklede et symbiotisk forhold, hvor de jævnligt udvekslede varer, som kun den ene part kunne producere, men som også den anden part havde brug for. I den eskimoiske kultur ses påvirkningen fra tjukterne særligt i sproget, som er influeret med en del låneord og forskellige grammatiske strukturer. Desuden begyndte eskimoerne i løbet af det nittende århundrede at opgive deres traditionelle jordhuse (nenglu) til fordel for tjukternes boligkonstruktion (jaranga). Fra midten af det 17. århundrede begyndte russiske pelsjægere og opdagelsesrejsende stadig hyppigere at komme til Tjukotka. Deres tilstedeværelse har

kun sat sig få spor i eskimoernes kultur; for eksempel fik den russiske ortodokse kirke ikke fodfæste her, som det var tilfældet i Alaska. Den påvirkning russerne i det 17., 18. og 19. århundrede har haft på eskimoernes kultur begrænser sig stort set til enkelte indførte varer. Fra midten af det 19. århundrede opbyggedes en – primært amerikansk – hvalfangst i og omkring Bering strædet. Hvalfangerne påvirkede direkte eskimoernes eksistensgrundlag: Fangsten på havdyr – i løbet af 50 år blev bestanden af grønlandshvaler næsten udryddet. Desuden ændredes hele strukturen omkring fangsten, som følge af, at enkelte eskimoiske bådskaptajner øgede deres rigdom og sociale position som handelsmænd mellem hvalfangerne og tjukterne. Enkelte amerikanske ord blev i denne periode optaget i sibiriske eskimoers sprog og en mængde amerikanske varer blev i samme tidsrum almindelige blandt eskimoerne på Tjukotka; først og fremmest skydevåben og motorbåde, men også mel, sukker, tobak, alkohol mv.

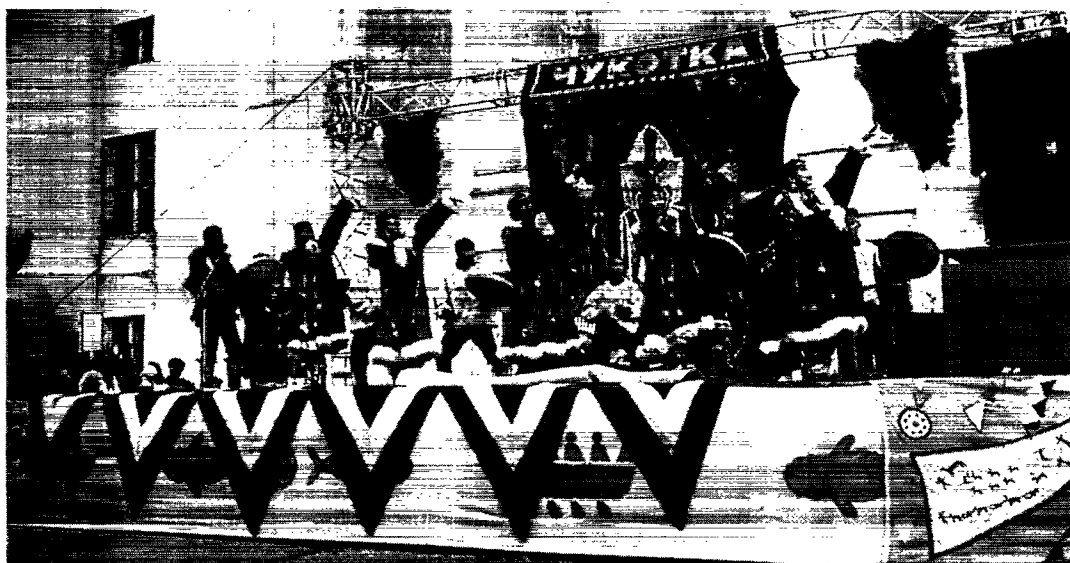
Man kan altså med god ret hævde, at indtil omkring 1920 undergik sibiriske eskimoers kultur kun væsentlige ændringer på *enkelte* områder (fangst, handel, sprog, beboelse); men set som en helhed var der stadig tale om en karakteristisk eskimoisk kultur.

Fra midten af 1920'erne arbejdede sovjetstyret, som ovenfor nævnt, energisk og målrettet på at omstille Sibiriens oprindelige folk fra deres traditionelle erhverv og kulturer til at blive ligeværdige socialistiske arbejdere i Sovjet Unionen.

For eskimoerne betød dette en stadig voksende fragmentering af deres traditionelle kultur. Fragmentering betyder her opsplnitning af en tidligere sammenhængende (holistisk) kultur i enkeltdele. Traditionelt var der for eskimoerne en nøje sammenhæng mellem fangst, beklædning, religion, sprog, ægteskabsmønstre, kunstneriske udtryk osv. – alt var sammenkædet på en måde, så hvert enkelt kulturelt element indvirkede på alle andre dele af kulturen. Med den voldsomme socialistiske påvirkning opsplittedes eskimoernes kultur i enkeltdele, som hver især blev udsat for større eller mindre sovjetrussisk påvirkning. Lad mig give nogle eksempler på hvorledes Sovjet Unionens strategi påvirkede eskimoernes kultur.

Den sovjetiske regering forsøgte ikke at udrydde de oprindelige folks *kunstne-*

riske udtryk, men undertrykte bevidst helhedsstrukturen og udvalgte enkelte elementer, som de anså for acceptable indenfor en socialistisk ramme – og derfor støtteværdige. Udskæring af figurer og radering af motiver i hvalrosstødtand blev af sovjetstyret ophøjet til at være kunstneriske værker af stor værdi. Evnerige unge eskimoiske fangere blev opmuntret til at bruge deres energi på at udvikle denne særegne kunstart, og på samme måde fik nogle kvinder støtte til at producere tasker, sko mm. af skind med dekorative mønstre af påsyet pels og skind. Endvidere anså man eskimoernes traditionelle sange og danse for »ufarlige«, når de blot foregik på en scene i forbindelse med sovjetiske festligheder og ikke var et led i en religiøs seance. En ung sibirisk eskimo, der havde fået en etnografisk uddannelse,

Moderniseret og »sovjetiseret« udgave af traditionel sibirisk, eskimoisk sang og dans. Scenen er opsat på Anadlyrs (»hovedstad« på Tjukotka) hovedtorv i forbindelse med 350 års jubilæet i 1998 for den første russers ankomst til Tjukotka. Foto: BN.

En fanget gråhval er netop slæbt op på stranden ved bygden Novoe Tjaplino, sommeren 1998. Foto: BN.

har beskrevet en del af denne udvikling i sit eget folks kultur:

»Den ene efter den anden af de traditionelle fester er forsvundet, men mime-dansene og sang-kunsten, nu befriet fra den religiøse fernis, har taget en anden, videre udvikling på det nye socialistiske grundlag« (Tejin, 1983).

Over en lang årrække blev *eskimoernes traditionelle hvalfest* udsat for et pres, hvor formålet var at forvandle festen fra at være et religiøst ritual til ære for grønlandshvalen, til at være et uafhængigt (fragmenteret) arrangement, hvor fangeren (dvs. arbejderen) og ikke fangst-dyret var i centrum. En sovjetisk forsker konstaterede i begyndelsen af 1980'erne, at ... *»Den moderne hvalfest er en arbejdsfest viet til de modige og stærke fangere« (Vol'phson, 1987: 102).*

Indtil midten af 1920'erne havde eskimoerne boet på *små bopladser*, som dannede rammen om kulturelle og religiøse begivenheder. Festpladser, gravsteder og fangstområder knyttede eskimoerne og deres kulturelle udfoldelser til bopladserne og den umiddelbare

nærhed. Med sovjetregeringens oprettelse af skoler og butikker i 1930'erne på enkelte bopladser begyndte eskimoerne at fraflytte de mindste bopladser, og i de første tiår efter 2. Verdenskrig blev flere bygder nedlagt og befolkningen tvangsflyttet til centrale bygder, hvor eskimoer og tjuktere blev installeret i enfamilies-huse og ansat som arbejdere i industrialiserede virksomheder. En af eskimoerne med uddannelse som journalist har overfor mig givet udtryk for nogle af de frustrationer denne bosætningspolitik har medført:

»I 50'erne og 60'erne, da vi så at sige blev sparket væk fra de oprindelige steder til de nuværende bygder, så skete der dét, at de ældre, de uformelle ledere, folkets ledere begyndte at drikke. Det er forståeligt, når man bliver frataget sit fædreland og sin sædvanlige tilværelse« (Anatolij Petrovitj Saliko, september 1998).

Også på mange andre områder (navngivning, giftermål, sprog, religion, kost osv.) er der tydelige eksempler på, at den tidligere eskimoiske kultur er blevet fragmenteret. Selvom fragmentering af

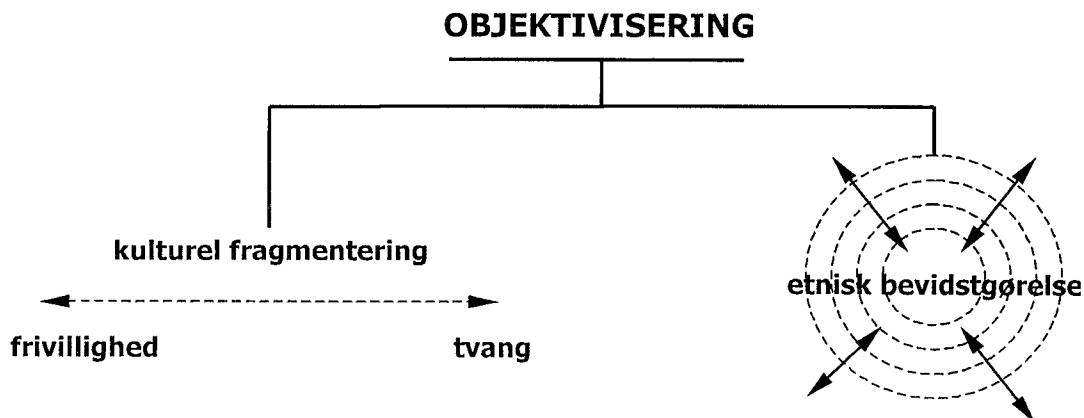

Sidst i 1950'erne blev en del bopladser nedlagt og befolkningen (både eskimoer, tjuktere og enkelte andre) tvangs-
flyttet til den nyanlagte bygd, Novoe Tjaplino, der i dag er præget af mangel på vedligeholdelse. Foto: BN.

oprindelige folks kulturer hverken er et nyt eller ukendt fænomen, er der alligevel en særlig grund til at hæfte sig ved den kulturelle fragmentering, som den foregik på Tjukotka i sovjettiden. Mange andre steder i verden har kulturel fragmentering været en følgevirkning af et voldsomt udefra kommende pres (f. eks. vestlig kolonisation), hvorved de oprindelige folk dels er blevet bevidste om deres egen kulturelle og etniske identitet og dels har været vidne til, at deres kultur er blevet løbet over ende. Følgen af en kulturs forfald og bevidstheden om den kulturelle forskel på 'os' og 'dem' har typisk fået mange oprindelige folks ledere til at fremhæve og demonstrere nogle af de særlige træk ved deres egen kultur, som en slags bolværk mod presset udefra. Markering og demonstration af en særlig klædedragt, specielle sange og danse, sprog og andre kulturelle udtryk har været redskaber

for mange oprindelige folk til at fastslå deres særlige identitet og til at undgå assimilation med den dominerende kultur (f.eks. en kolonimagt). Denne form for kulturel fragmentering, der er kendetegnet af en klar etnisk bevidsthed kan med ét ord kaldes 'objektivering'⁵ – dvs. etnisk bevidstgørelse og kulturel fragmentering (Keesing, 1989; Otto, 1991 og 1993).

Her er det nærliggende at spørge, om det samme mønster af objektivering har fundet sted blandt sibiriske eskimoer på Tjukotka. Det er åbenlyst, at Sovjet Unionen på mange måder har optrådt som en kolonimagt og øvet et voldsomt pres på sibiriske eskimoers kultur, som eksemplerne ovenfor viser. Men for sibiriske eskimoers vedkommende (og andre oprindelige folk i det tidligere Sovjet Unionen) er der den forskel, at den kulturelle fragmentering ikke var et resultat af en befolknings-

Objektivisering består af to elementer: Kulturel fragmentering og etnisk bevidstgørelse.

Kulturel fragmentering er en proces, der foregår på en skala mellem tvang og frivillighed. Etnisk bevidstgørelse er et resultat af en varierende sum af påvirkninger, der fremkalder en etnisk gruppes reflekterende bevidsthed til egen kultur.

gruppens etniske bevidstgørelse, men en bevidst strategi fra kolonimagtens side. Sovjetstyrets formål var at nedbryde de oprindelige folks etniske bevidsthed til fordel for en identifikation som sovjetborgere. I hele sovjettiden er der altså ikke tale om en egentlig objektivisering, men om en af kolonimagten påtvungen kulturel fragmentering. Vi ser altså at kulturel fragmentering enten kan optræde som en frivillig eller som en påtvungen proces. På tilsvarende vis må forståelsen af etnisk bevidsthed nuanceres, idet bevidstgørelse ikke i alle tilfælde kommer forud for eller er parallel med den kulturelle fragmentering. Den kulturelle fragmentering for sibiriske eskimoers vedkommende var jo ikke en følge af en etnisk bevidstgørelse, men næsten uafhængig deraf. Fragmentering må altså forstås som en proces, der bevæger sig mellem frivillighed og tvang og etnisk bevidstgørelse kan ses som et resultat af varierende påvirkninger, der fremkalder en etnisk gruppes

reflekterende bevidsthed overfor egen kultur (Nielsen, 2000a; Nielsen 2000b).

Sibiriske eskimoer i det 3. årtusinde

1990'erne var et tiår med tumultariske ændringer for sibiriske eskimoer, og det er endnu for tidligt at ville forsøge at skelne en stabil kurs for Rusland i almindelighed og for oprindelige folk på Tjukotka i særdeleshed. Det postsovjjetiske, russiske samfund ændrer sig fra år til år, og forhold, som i dag står i fokus, kan være uden betydning i morgen. Modsat kan det, der i den kommende tid vil blive afgørende for sibiriske eskimoer og andre oprindelige folk i Sibirien, være samfundsmæssige faktorer, som i dag ser ganske ubetydelige ud. Når det er sagt, er der dog i det mindste tre områder, indenfor hvilke det ser ud til, at baggrunden for sibiriske eskimoers fremtid vil blive formet.

Det første område er sibiriske eskimoers interne organisation. Som ovenfor vist ligger der en styrke i det forhold,

at elite og menigmand er fælles om interessen for at bevare og styrke den traditionelle eskimoiske kultur. Men hvor længe vil denne fælles interesse vare ved? Vil befolkningen i bygderne indse, at de også har brug for eliten den dag, de har fået tillært sig den viden, som er nødvendig for at overleve som fangere? – Og vil eliten være i stand til skabe et (demokratisk) værdigrundlag som holder også på længere sigt?

Et andet område, som er af akut betydning, er hjælp udefra. Situationen på Tjukotka er på mange måder kritisk. Sult har flere gange været nævnt i medierne og en række sygdomme, bl.a. tuberkulose, dukker nu op igen. Rusland er ikke defineret som et u-land og nyder derfor ikke samme internationale bevågenhed som mange tredjeverdens lande med hensyn til nødhjælp. Dog er eskimoerne i Alaska, Canada og Grønland særdeles opmærksomme på frændernes elendige vilkår på Tjukotka, og flere hjælpeprogrammer er blevet iværksat. Med ICC (Inuit Circumpolar Conference) som formidler af overnationale kontakter har sibiriske eskimoer en relation til omverdenen, som har stor betydning både i den akutte nød og i et længere perspektiv. Men bureaukratiske strukturer i både giverlandene og modtagerlandet er stadig betydelige hindringer for hurtig og effektiv hjælp.

Endelig er der et tredje område – og ikke det mindst vigtige – hvor grundlaget for sibiriske eskimoers fremtid vil formes. Det er Kreml og det politiske spil i Ruslands øverste politiske organer. Den Autonome provins Tjukotka har i Rusland en speciel status, som har bag-

grund i store guldforekomster og i Tjukotkas militær-strategiske placering. A. V. Nazarov blev i 1991 personligt udpeget af Jeltsin til guvernør for Tjukotka og har siden haft en næsten enevældig magt i provinsen. Med valget af Putin som præsident i Rusland er der signaler som tyder i retning af, at regionernes magt vil blive begrænset; men om dette vil betyde bedre økonomiske og politiske vilkår for oprindelige folk, er det endnu for tidligt at sige noget om.

I en længere samtale i 1998 med formanden for »Eskimoernes organisation på Tjukotka«, Ljudmilla I. Ainana, blev mange af ovennævnte problemstillinger bragt på bane. Ainana er læreruddannet og har i en årrække været politisk engageret, og som sådan repræsenterer hun den lille gruppe af sibiriske eskimoer, der kan betegnes som eliten. Citatet herunder er udpluk fra samtalen:

»Vores kultur strækker sig årtusinder tilbage og er rig på traditioner. For eksempel ved vi, at det er eskimoerne, der har opfundet harpunen, et teknologisk mesterværk. Samtidig må vi se i øjnene, at der i dag kun er meget få yupik-eskimoer i Sibirien, og at der foregår en hastig assimilation. Mange familier er blandet med tjuktere og russere og desværre har vi næsten mistet vores sprog. Men dér, hvor der stadig er traditionel fangst på havdyr, bliver sproget også bedre bevaret blandt de unge. Det er vigtigt at bevare vores fangst på havdyr, for det er i forbindelse med de traditionelle fangstmetoder og det traditionelle kulturliv, at sproget også bevares – de ting er nøje kædet sammen.

Desværre forstår man det ikke helt ude i bygderne. Vi har holdt møder og samlinger, hvor vi har understreget, at folket overlever, hvis sproget bliver bevaret. Det er vigtigt at folk

Ljudmilla I. Ainana, formand for »Eskimoernes organisation på Tjukotka«. Foto: BN.

nu til dags får kendskab til, hvordan folk tidligere levede her nordpå; specielt nu, hvor de sociale forhold er blevet så vanskelige. Det er afgørende, at folk kender deres rødder og ved, hvordan deres forfædre levede uden nogen som helst form for humanitær hjælp. Folket overlever faktisk takket være det traditionelle erhverv: Fangst på havdyr, fiskeri og indsamling af planter og urter. Og paradoksalt nok hjælper dette faktisk til genoprettelse af vores kultur.»

Litteratur:

- Gurvic, I. S., 1979, Kyst-tjukterne og asiatiske eskimoter. *Tidsskriftet »Grønland«* nr. 10, side 17-32.
- Keesing, Roger M., 1989, Creating the Past: Custom and Identity in the Contemporary Pacific. I: *The Contemporary Pacific. A Journal of Island Affairs. Vol. 1, no. 1 and 2.* University of Hawaii Press.

- Menovsjtjikov, Gegorgij, 1980, Da sovjetstyret kom til Ungazik. *Tidsskriftet »Grønland«, nr. 1, side 25-32.*
- Nielsen, Bent, 2000a, *Traditioner. Sibiriske eskimoers kamp for overlevelse i et forarmet postsovetisk Rusland.* Specialeafhandling, Københavns Universitet.
- Nielsen, Bent, 2000b, *Cultural Objectification in Post Soviet Russia. A. Consciousness-Raising of Siberian Eskimos and the Fragmentation of their Traditional Culture.* Paper presented at Circumpolar Arctic Social Sciences Ph.D. Network, CASS Field Course 2000 Alaska.
- Otto, Ton, 1991, *The Politics of Tradition in Baluan Social Change and the Construction of the Past in a Manus Society.* Centre for Pacific Studies, University of Nijmegen. Holland.
- Otto, Ton, 1993, Empty Tins for Lost Traditions? The West's Material and Intellectual Involvement in the Pacific. I: Otto, Ton (ed.): *Pacific Island Trajectories. Five Personal Views.* Australian National University. Canberra.
- Tejin, T. S., 1983, De sibiriske eskimoers åndemanere. I: *Tidsskriftet »Grønland«. Side 47-60.*
- Vol'phson, A. G. (ed.), 1987, *Whaling Gray Whales (eschrictius gibbosus) and its Significance in the Life of the Aboriginal Population on the Chukotka Peninsula.*

Noter:

1. Eskimoerne på Tjukotka er ikke inuit (singularis: inuk) som i Grønland men yupiget (singularis: yupik); men en meget stor del af den eskimoiske befolkning på Tjukotka taler ikke det eskimoiske sprog. Alle taler russisk og benævner sig selv som 'eskimosy' = eskimoer, hvorfor jeg har valgt at bruge samme term i nærværende artikel.
2. På grund af de store afstande i Rusland (ca. 7500 km fra Moskva til Tjukotka) er forskellige nye tendenser i Europæisk Rusland ofte kommet med en vis forsinkelse til de fjernereliggende provinser. Således erobrede Den Røde Hær først Tjukotka i 1923.
3. Kolkhoz er en sammentrækning af ordene 'kollektivnoe khazjaistvo' = kollektivbrug.
4. Sovkhoz er en sammentrækning af ordene 'sovjetskoje khazjaistvo' = statsbrug.
5. 'Objektivisering' – forstås her i betydningen at opdele noget i objekter. Og er altså noget andet end 'objektivering', som betyder at betragte et givet emne objektivt i modsætning til subjektivt.